

حدیث عدل و قسط

<"xml encoding="UTF-8?">

اسلام ، دین توازن و اعتدال است و تمام احکام و دستورهای که برای پیروانش در نظر گرفته است نیز، نه آن قدر سخت و طاقت فرساست که کمتر کسی از عهده آنها برآید و نه آن قدر آسان و تن پرورانه است که انسان را به آدمی غیر متعهد و مسئولیت ناپذیر تبدیل کند. یکی از این احکام و دستورها، اصل «عدالت» است که خود، مفاهیم عمده ای است که در تعالیم اسلامی (قرآن ، حدیث و سیره معصومان (ع)) تأکید فراوانی بر آن شده است . از آن جا که رعایت عدالت ، نقش مؤثر و ارزش و اهمیت فوقالعاده ای در ساخت یک زندگی و اجتماع سالم داراست ، در ادامه ، جملاتی چند در باب این فریضة الهی ، آن هم بیشتر از زبان آیات و احادیث ، بیان می شود. گفتنی است که در زبان قرآن و احادیث ، گاهی «قسط» (به معنای «تقسیم برابری» و «عدم تبعیض»)، در کنار عدل یا به جای آن ، به کار می رود و گاهی نیز «انصاف»، این کارکرد را پیدا می کند.

مفهوم و فواید عدالت

عدالت ، موضوع ناشناخته و مبهمی نیست ؛ از این رو عده ای سخن گفتن از عدالت و بررسی معنا و ابعاد گوناگون آن را، غیر ضروری می دانند؛ اما ارائه تعاریف و بیان فواید اجرای عدالت از میان آیات و احادیث اسلامی ، تلاشی سودمند به نظر می رسد. در این جا به گوشه ای از سخنان حکمت آمیز امام علی (ع) که خود اسوه و اسطوره عدالت بود، اشاره می شود:

- انسان عادل ، کسی است که حق را بشناسد و همان را بگوید و به آن عمل کند؛ در تمام اهداف خیر، پیشگام باشد و به چیزی که گمان سعادت در آن می رود، اقدام کند. 1
- بهترین سیاست ، عدل است . 2
- بهترین عدالت ، یاری نمودن ستمدیدگان است . 3
- همانا عدل ، ترازو و معیاری است که خالق جهان ، آن را برای مردم پدید آورد تا حق را به وسیله آن برپا بدارد. 4
- ایشان همچنین در بیان تفاوت بین تعریف «عدل» و «احسان» می فرمایند:
- «عدل» دادرسی کردن بر اساس قانون است و «احسان» نیکی کردن به دیگران در حد فراتر از شایستگی آنهاست . 5

امیر مؤمنان (ع) در خصوص فواید و آثار اجرای عدالت می فرماید:

- عدالت ، مایه حیات احکام است . 6
- عادل باش تا قدرت ادامه یابد. 7
- خداوند منزّه از عیب و نقص ، عدل را وسیله ای برای ثبات و قوام بندگان قرار داده است . 8
- عدالت ، باعث پایداری اعتماد ملت ها نسبت به حکومت هایشان و سبب زیبایی و آراستگی حاکمان و دولت مردان است . 9

- هیچ چیزی جز اجرای عدل ، نمی تواند امور مردم و شهروندان را اصلاح کند. 10

- هرگز چیزی به مانند عدالت ، دولت ها را حفظ نمی کند. 11

عدالت در نظام آفرینش

خداوند ، آفرینش تمام موجودات و تک تک ذرات جهان هستی را بر اساس عدالت می داند و می فرماید:

- خدایی که هفت آسمان را یکی پس از دیگری ، بر فراز یکدیگر پدید آورد و تو در آفرینش خدای مهربان ، هیچ چیز نامناسب و نامتعادل نمی بینی ؛ پس با دقت به این جهان هستی نظر کن و چند بار به آنها بنگر که چشمان

تو از زیبایی متوازن و متعادل آنها، در حسرت و شگفتی خواهد شد. 12

- آسمان را، خدا برافراشت و توازن و تعادل را در تمام هستی پدید آورد. 13

- خداوند، توازن و تعادل را در تمام هستی پدید آورد تا طغیان نکنید. 14

- خداوند و همه فرشتگان و همه صاحبان دانش ، گواهی می دهند که خدایی جز خدای یکتا نیست و فقط

اوست که جهان هستی را بر پایه قسط و عدالت ، به پا داشته است . 15

پیامبر اسلام (ص) نیز در این باره می فرمایند:

- آسمان ها و زمین ، بر پایه عدل ، استوار شده اند. 16

و امام علی (ع) هم می فرمایند:

- جهان ، بر شالوده عدالت ، استوار است . 17

توصیه به اجرای عدالت

عدالت طلبی در فطرت انسان ریشه دارد و آرمان مشترک همه انسان ها و جوامع شناخته می شود. بدون شک ،

رمز جهان پذیر شدن عدالت ، به تأکید فراگیر ادیان الهی بر ضرورت عدالت و تلاش های گسترده پیامبران برای

تحقق آن در طول تاریخ باز می گردد. به طوری که به جرئت می توان گفت : بشر در این راستا، وامدار پیامبران و

اولیای الهی است . دین اسلام هم به عنوان آخرین و کامل ترین دین آسمانی ، توصیه های بسیار زیادی در این

زمینه دارد. 18 به طوری که رسالت اصلی پیامبران ، اجرای عدالت در جامعه ، از طریق تربیت شهروندان عدالتخواه

و به پا خاستن مردم در اجرای عدالت ، بیان شده است . 19 در ادامه ، به گوشه ای از این توصیه ها اشاره می

کنیم .

در قرآن کریم می خوانیم :

- ای انسان های با ایمان ! برپادارنده عدل و پاسدار عدالت باشید. شهادت هایتان فقط برای رضای خدا باشد؛ اگر

چه به زیان خود یا پدر و مادرتان و یا بستگان باشد! 20

- همانا خداوند جهان آفرین ، بندگان را به عدل و انصاف در میان خودشان و احسان نسبت به یکدیگر فرمان

می دهد. 21

- هر گاه سخن می گوئید، بر اساس عدالت باشد ولو درباره خویشاوندانتان باشد. 22

- ما رسولان خودمان را با ادله ای روشن به سوی مردم فرستادیم و به همراه آنها، کتاب الهی و میزان را برای مردم

نازل کردیم ؛ تا قوام جامعه بشری، بر پایه قسط (عدالت) باشد. 23

- خداوند به شما انسان ها، فرمان می دهد که امانت را به اهلش واگذار کنید و اگر در میان مردم به حکومت

برگزیده شده اید، باید بر اساس «عدل» حکم کنید. 24

- فقر و ثروت کسی که شهادت به نفع یا زیان او می دهید، شما را از گفتن حق ، نلغزاند؛ زیرا اگر قرار بر ملاحظه کردن حال آنها باشد، خداوند به این کار، سزاوارتر است . از هوای نفستان پیروی نکنید تا بتوانید به عدل ، عمل کنید و بدانید که خداوند از اعمال شما آگاه است . 25

- پیامبر اکرم (ص): عادل ترین مردم ، کسی است که برای مردم ، چیزی را بپسندد که برای خودش می پسندد و نیز آنچه را خودش نمی پسندد، برای مردم هم نپسندد. 26

- امام علی (ع): ای فرزندانم ! خودت را «میزان» بین خود و مردم قرار بده ؛ پس برای مردم ، همانی را بخواه که برای خودت می خواهی و برای مردم نخواه آنچه را که برای خودت نمی خواهی . بر هیچ کس ستم مکن ، همان گونه که دوست نداری بر تو ستم کنند و به مردم ، احسان کن ، همان طور که دوست داری به تو احسان کنند. 27

- امام علی (ع): حسرت دارترین مردم در روز قیامت ، آن کسی است که سخن از عدالت بگوید و آن را برای مردم توصیف کند، اما خودش به عدالت ، رفتار نکند. 28

- امام صادق (ع): چشیدن مزه عدالت ، گواراتر از آبی است که انسان تشنه ای به آن دست می یابد. اگر چه عمل کنندگان به عدالت اگر چه کم اند، اما دایرة عدالت ، آن قدر وسیع هست که بشود همه به آن عمل کنند. 29

- امام صادق (ع): مزه عدالت ، شیرین تر از عسل است و لطافت آن ، نرم تر از چربی شیر (کره) است و بوی عطر آن ، خوش تر از بوی مُشک است . 30

- پیامبر اکرم (ص): حکومت کفر، در صورتِ عدالت ورزیدن ، باقی می ماند؛ اما حکومت اسلام ، در صورت بی عدالتی ، دیری نمی پاید. 31

- پیامبر اکرم (ص): حکومت ، با کفر، دوام می آورد؛ اما با ظلم ، دوام نمی آورد. 32

عدالت در زمان ظهور

یکی از مهم ترین آرمان های جامعه بشری که محرومان و ستم دیدگان ، از دیرباز منتظر تحقق آن بوده اند، برپایی عدالت فراگیر در سراسر جهان و در همه ابعاد حیات اجتماعی است . در کتب آسمانی و رهنمودهای ارزشمند پیشوایان دینی ، نوید آمدن مصلحی جهانی و ایجاد حکومت عدل جهانی و حاکمیت صالحان بر زمین داده شده است و در بسیاری از احادیث ، تأکید شده که «حکومت عدل جهانی» به دست آن حضرت ایجاد خواهد شد. 33

همان طور که در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) داریم :

- مژده می دهم شما را به مهدی . او در زمانی که اختلاف و گوناگونی در میان مردم پدید آید و شایع شود و همواره زمین دچار زلزله شود، در میان امت من قیام می کند و زمین را پر از قسط و عدل می کند، آن گونه که پر از جور و ستم شده باشد. تمام ساکنان آسمان و زمین ، از او راضی خواهند بود و ثروت را به درستی در میان همه انسان ها تقسیم می کند. 34

- امام صادق (ع): به خدا سوگند «مهدی»، عدالت را به درون خانه های مردم وارد می کند و دادگری او همه جا را فرا می گیرد، همان طور که گرما و سرما وارد خانه های مردم می شود. 35

- امام رضا (ع): همانا خداوند، زمین را به دست «قائم (ع)» از هر نوع ستم ، پاک می سازد و منزه می کند. وقتی او خروج کند، با نور خودش سر تا سر روی زمین را روشن می کند و معیار (ترازوی) «عدالت» را در میان جامعه بشر قرار می دهد و در نتیجه آن ، هیچ کس به دیگری ستم نخواهد کرد. 36

- امام کاظم (ع) - در تفسیر آیه 17 از سوره حدید، در توضیح این که خداوند، زمین را چگونه زنده می کند - : بلکه

خداوند، مردمانی را بر می انگیزد تا عدالت را در آن زنده کنند و زمین ، به خاطر احیای عدالت در آن ، از هر جهت زنده می شود. 37

عدالت در روز قیامت

هر چند اصلی ترین دلیل ارسال پیامبران ، گسترش و اجرای عدالت در میان انسان ها بیان شده است ، اما نمی توان چنین تصوّر کرد که اجرای عدالت ، تنها در این جهان و منحصر به زندگی این دنیا است ؛ چرا که در آیات و روایات متعددی از اجرای عدالت در روز قیامت و زمان حسابرسی اعمال بندگان ، سخن به میان آمده است که به تعدادی از آنها اشاره می کنیم :

- در روز قیامت برای سنجش اعمال انسان ها، ترازوی قسط و داد می گذاریم . پس بر هیچ کس ستم نمی شود و به همه اعمال بشر رسیدگی می کنیم ؛ حتی عملی که به اندازه دانه «خردل» باشد را به حساب می آوریم و حسابرسی ما، کافی است . 38

- در آن روز (قیامت)، همه انسان ها از قبرهایشان به طور پراکنده بیرون می آیند تا نتیجه اعمالشان را بگیرند؛ پس هر کس به اندازه ذره ای کار خیر انجام داده باشد، پاداش آن را در آخرت خواهد دید و هر کس به اندازه ذره ای عمل شر در دنیا انجام داده باشد، کیفر آن را در آخرت خواهد دید. 39

- در روز قیامت ، میان انسان ها بر اساس قسط و رعایت عدل ، داوری می شود و بر هیچ کس ستم روا نمی شود. 40

اجرای عدالت از نظر خداوند، آن قدر اهمیت دارد که تنها دلیل پنهان داشتن زمان وقوع قیامت و روز حساب را اجرای عدل و داد بین مردم می داند و می فرماید:

- حتماً روز جزا بر پا خواهد شد و زمان فرا رسیدن آن را به همگان پنهان می دارم ؛ تا این که مردم ، آزموده شوند و هر کسی در برابر آنچه انجام می دهد، به پاداش و کیفر حقیقی اش برسد. 41

امام صادق (ع) در بیان قوانین شریعت اسلام ، فرموده است :

خداوند هیچ گاه کودکان را - که بی گناه اند - به گناه پدرانشان گرفتار نمی کند و مورد عذاب قرار نمی دهد؛ چون خودش در قرآن می فرماید: «در پیشگاه ما، هیچ کسی بار گناه و پیامدهای اعمال دیگری را به دوش نمی کشد» و نیز می فرماید: «هر کسی به اندازه تلاشش بهره می برد»؛ بنا بر این ، شأن والای خداوند، اقتضای عفو و لطف بر بندگان را دارد و شایسته او نیست که ستم کند. 42

پی نوشت ها :

1. نهج البلاغه ، تحقیق : صبحی الصالح ، خطبه 87 (در بیان صفات «متّقین»).

2. شرح غرر الحکم و درر الکلم ، جمال الدین محمد خوانساری ، تصحیح و تعلیق : محدّث اُرموی ، حدیث 4948.

3. همان ، ح 2977.

4. همان ، ح 1696.

5. شرح نهج البلاغه ، ابن ابی الحدید، ج 6، ص 276.

6. غرر الحکم و درر الکلم ، ح 1702.

7. همان ، ح. 2285
8. همان ح. 1697
9. همان ، ح. 1954
10. همان ، ح. 1342
11. همان ، ح. 7444
12. سورة مُلک ، آية 2 - 4.
13. سورة الرحمان ، آية 7.
14. سورة الرحمان ، آية 8 - 9.
15. سورة آل عمران ، آية 18.
16. عوالی اللثالی ، ابن أبی جمهور احسائی ، تحقیق : حاج آقا مجتبی عراقی (اراکي)، ص. 103
17. میزان الحکمه ، محمد محمدی ری شهری ، ج 6، ص 78. برای مطالعه بیشتر، رجوع کنید: عدل الهی ، مرتضی مطهری ، قم : صدرا.
18. در این باره ، رجوع کنید: گلبانگ عدالت ، اسماعیل پرور، قم : بوستان کتاب ، 1382، ص 49؛ عدل در جهان بینی توحیدی ، محمد محمدی ری شهری ، قم : بوستان کتاب ، 1376، ص 19 - 23.
19. سورة شورا، آية 15 (به مردم بگو که من فقط به کتاب هایی که از طرف خدا نازل شده است ، ایمان دارم و از جانب او مأمور هستم تا عدالت را در میان شما اجرا کنم)؛ سورة حدید، آية 24 (به یقین ، فرستادگان خود را با دلایلی روشن فرستادیم و با آنها کتاب و ترازو را نیز فرستادیم ، تا مردمان برای برپایی قسط ، به پا خیزند).
20. سورة نساء، آية 135.
21. سورة نحل ، آية 90.
22. سورة انعام ، آية 152.
23. سورة حدید، آية 25.
24. سورة نساء، آية 58.
25. سورة نساء، آية 35.
26. أمالی ، المرتضی ، ص 27 (مجلس 6).
27. نهج البلاغه : نامه 31.
28. همان ، ج 2، ص 299 - 300 (باب مَنْ وَصَفَ عِدْلاً وَعَمَلَ بِغَيْرِهِ).
29. همان ، ج 11، ص 146 و ح 20، ص. 148.
30. الکافی ، ج 2، ص 147 (باب الاءنصاف و العدل).
31. جامع الاخبار ، ص 327 (فصل فی العدل).
32. بحار الانوار ، ج 72، ص. 321.
33. در این باره ، رجوع کنید: گلبانگ عدالت ، ص. 49.
34. بحار الانوار ، ج 51، ص. 81.
35. همان ، ج 2، ص. 362.
36. کمال الدّین و إتمام النّعمة ، ج 2، ص. 372.

37. تهذيب الاحكام ، ج 10، ص 146.
38. سورة انبياء، آية 47.
39. سورة زلزال ، آية 7 ـ 8.
40. سورة يونس ، آية 54.
41. سورة طه ، آية 15.
42. التوحيد : صدوق، ص 407.